ปรัชญา

วิตเกนสไตน์ กับ เรื่องของภาษา

โดย... พศ. ดร. วรยุทธ ศรีวรกุล[*]

การศึกษาเปรียบเทียบของคนเรานั้นอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเปรียบเทียบความเหมือน (comparison) กับการเปรียบเทียบความแตกต่าง หรือ การเปรียบเทียบแยกแย้ง (contrast) การเปรียบเทียบความเหมือนเป็นการแสวงหาลักษณะหรือคุณสมบัติที่สิ่งต่างๆ มีร่วมกัน ส่วนการเปรียบเทียบแยกแย้งเป็นการแสวงหาลักษณะเฉพาะที่สิ่งทั้งหลายมีแตกต่างกัน วิตเกนสไตน์เป็นนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงมากในศตวรรษที่ 20 และมักจะมีผู้คนนำความคิดของเขาไปเปรียบเทียบกับแนวความคิดต่างๆ อยู่เนืองๆ ในบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนจะสืบสาวดูว่าการเปรียบเทียบความเหมือน และความแตกต่างระหว่างแนวความคิดของวิตเกนสไตน์กับเซ็นมีความเป็นไปได้และน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด การสืบสาวจะเป็นไปในลักษณะการวิพากษ์เชิงปรัชญา โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ภาษาเป็นสำคัญ

[*] อาจารย์คณะปรัชญาและศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ

I. วิตเกนสไตน์ : อัจฉริยะหรือปัญญาอ่อน

ผู้เขียนได้ยินชื่อของวิตเกนสไตน์ครั้งแรกในตอนที่เรียนวิชาภาษาศาสตร์อยู่กับอาจารย์ ดร. ประพาศน์ พฤทธิประภา ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ประสานมิตร) และได้ยินได้ฟังมากขึ้นเมื่อมาเรียนปรัชญาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอาจารย์ ดร. มารค ตามไท ดร. ริชาร์ด ไดค์ และดร. สุวรรณา สถาอานันท์ วิตเกนสไตน์มีชื่อเสียงโด่งดังมากในหมู่นักภาษาศาสตร์และนักปรัชญา คงจะไม่เป็นคำกล่าวที่เกินเลย ถ้าหากจะบอกว่าวิตเกนสไตน์เป็นนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในศตวรรษที่ 20 หรืออย่างน้อยที่สุดก็เป็นหนึ่งในนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในศตวรรษที่ 20 เพื่อยืนยันความคิดดังกล่าว โปรดสังเกตคำชมต่างๆ จากนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงดังต่อไปนี้

สกรูตัน (Roger Scruton) กล่าวถึงวิตเกนสไตน์ไว้ว่า "...เขาเป็นนักปรัชญาที่สำคัญที่สุดของศตวรรษของเรา"

เคนนี่ (A. J. Kenny) เขียนบรรยายไว้ว่าวิตเกนสไตน์เป็น "หนึ่งในนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและทรงอิทธิพลที่สุดในยุคสมัยของเรา"

มัวร์ (G. E. Moore) ในฐานะผู้ตรวจสอบวิทยานิพนธ์ในการขอรับปริญญาเอกของวิตเกนสไตน์เขียนไว้ว่า " The Tractatus เป็นผลงานของอัจฉริยะ"

แม้กระทั่งฟินด์เลย์ (J. N. Findlay) ผู้เป็นปรปักษ์คนสำคัญของวิตเกนสไตน์ก็ได้บรรยายลักษณะของวิตเกนสไตน์ไว้ว่าเป็นนักคิดที่ "มีความคิดริเริ่ม...ลึกซึ้ง...ปราดเปรื่อง"

ด้วยเหตุนี้ จึงไม่แปลกที่มีผู้เขียนหนังสือเกี่ยวกับวิตเกนสไตน์ไว้มากมาย บางครั้งนักปรัชญาหรือนักคิดที่มีชื่อเสียงถูกยกขึ้นมาศึกษาเปรียบเทียบกับวิตเกนสไตน์ ยกตัวอย่างเช่น (1) Marx and Wittgenstein : Social Praxis and Social Explanation ของ D.Rubinstein (2) Wittgenstein and Derrida ของ H. Staten (3) Wittgenstein, Frege and the Vienna Circle ของ G. Baker (4) "Philosophy and Style : Wittgenstein and Russell" ของ J. Hughes ในวารสาร Philosophy and Literature ปีที่ 13, 1989 (5) "Goethe and Wittgenstein" ของ M.W. Rowe ในวารสาร Philosophy ปีที่ 66, 1991 ดังนี้เป็นต้น

ในตอนที่วิตเกนสไตน์กำลังศึกษาวิศวกรรมศาสตร์ด้านอากาศยานอยู่นั้น เขาไปพบเฟรเก (Frege) เพื่อขอคำแนะนำ เฟรเกแนะนำให้ไปหารัสเซล (Russell) ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อพบกับรัสเซลก็มีการ "ประลองฝีมือ" เกิดขึ้นระหว่างลูกศิษย์และอาจารย์ในอนาคต วิตเกนสไตน์กล่าวแก่รัสเซลว่า "ผมเป็นอัจฉริยะหรือปัญญาอ่อน ถ้าหากเป็นอัจฉริยะผมจะเรียนปรัชญา ถ้าหากปัญญาอ่อน ผมจะเรียนวิศวะ" รัสเซล กล่าวตอบว่า "กลับบ้านไปเขียนบทความมาให้อ่านก่อน" วันต่อมาวิตเกนสไตน์มาหารัสเซล พร้อมกับบทความ หลังจากที่รัสเซลอ่านไปได้ประโยคเดียวก็กล่าวแก่วิตเกนสไตน์ว่า "ไม่ คุณจะต้องไม่เป็นนักอากาศยาน" การกล่าวโต้ตอบกัน

ระหว่างรัสเซล และวิตเกนสไตน์เราสามารถถอดออกมาเป็นข้อความตรรกวิทยาได้ดังนี้

G # วิตเกนสไตน์เป็นอัจฉริยะ

I # วิตเกนสไตน์เป็นคนปัญญาอ่อน

P # วิตเกนสไตน์จะเรียนปรัชญา

E # วิตเกนสไตน์จะเรียนวิศวะ

คำกล่าวของวิตเกนสไตน์ที่ว่า "ผมเป็นอัจฉริยะหรือปัญญาอ่อน" ถอดออกมาเป็นสัญลักษณ์ได้ว่า (1) $G \vee I$ (อ่านว่า G หรือ I)

"ถ้าหากวิตเกนสไตน์เป็นอัจฉริยะเขาก็จะเรียนปรัชญา" ถอดออกมาเป็นสัญลักษณ์ได้ว่า

(2) $G \supset P$ (อ่านว่า ถ้า G ก็ P)

"ถ้าหากวิตเกนสไตน์เป็นคนปัญญาอ่อน เขาก็จะเรียนวิศวะ" ถอดออกมาเป็นสัญลักษณ์ได้ว่า

(3) $I \supset E$ (อ่านว่า ถ้า I ก็ E)

คำตอบของรัสเซลที่ว่า "คุณจะต้องไม่เป็นนักอากาศยาน" ถอดออกมาเป็นสัญลักษณ์ได้ว่า

(4) $\sim E$ (อ่านว่า ไม่ E)

จากข้ออ้างทั้ง 4 ข้อข้างบน เราสามารถนิรนัยไปสู่ข้อสรุปว่า "วิตเกนสไตน์จะต้องเรียนปรัชญาเพราะเขาเป็นอัจฉริยะ" เพื่อมองเห็นได้ชัดโปรดสังเกตการพิสูจน์ต่อไปนี้

1.	$G \vee I$	
2.	$G \supset P$	
3.	$I \supset E$	
4.	$\sim E$	
5.	$\sim I$	3, 4, Modus Tollens, IR
6.	G	1, 5, Disjunctive Syllogism, IR
7.	P	2, 6, Modus Ponens, IR
		Q.E.D.

ผลปรากฏว่าวิตเกนสไตน์เลิกเรียนวิศวะแล้วมาเรียนปรัชญากับรัสเซลสมใจปรารถนา ถึงแม้ว่าตอนหลังจะแตกคอกันก็ตาม รัสเซลเองในฐานะอาจารย์เคยกล่าวชมวิตเกนสไตน์ผู้เป็นศิษย์ว่าวิตเกนสไตน์เป็น "บุคคลที่มีความสามารถมากที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าเคยพบนับตั้งแต่มัวร์เป็นต้นมา" คำกล่าวของรัสเซลค่อนข้างจะเป็นปริศนา เพราะรัสเซลไม่ได้ตัดสินว่าระหว่างมัวร์กับวิตเกนสไตน์ "ใครเจ๋งกว่ากัน" วิตเกนสไตน์เป็นอัจฉริยะหรือไม่ ไม่มีใครทราบแต่ที่แน่นอนก็คือ เขาไม่ได้เป็นคนปัญญาอ่อน และคงไม่มีใครปฏิเสธว่าวิตเกนสไตน์เป็นหนึ่งใน "สามผู้ยิ่งใหญ่"[1] ที่ทรงอิทธิพลที่สุดของวงการปรัชญาในศตวรรษที่ 20 แนวความคิดของวิตเกนสไตน์จะยัง

[1] ในขณะที่กรีกมี "สามผู้ยิ่งใหญ่" ที่มีอิทธิพลเขย่าโลกตะวันตกตลอดมา คือ โสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล ศตวรรษที่ 20 มี ดิวอี้ วิตเกนสไตน์และไฮเดกเกอร์มีอิทธิพลเขย่าวงการ อันที่จริงนักปรัชญาที่มีอิทธิพลเขย่าโลกในศตวรรษที่ 20 ใช่จะมีแต่เพียงเท่านี้ ไอน์สไตน์ในฐานะ philosopher scientist ก็มีอิทธิพลมากจนได้รับการขนานนามให้เป็นบุคคลแห่งศตวรรษที่ 20 นอกจากนี้ก็ยังมี มหาตมะ คานที และเหมา เจ๋อ ตุง ซึ่งถือได้ว่าเป็นนัก

มีอิทธิพลหรือไม่ในศตวรรษที่ 21 เป็นสิ่งที่เราต้องคอยดูกันต่อไป เวลาเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องพิสูจน์

งานของวิตเกนสไตน์นั้นหลากหลาย ซับซ้อนและคลุมเครือ ด้วยเหตุนี้งานของเขาจึงมีเสน่ห์และมนตร์ขลัง เมื่ออ่านตอนหนึ่งจะเข้าใจอย่างหนึ่ง แต่พอไปอ่านอีกตอนหนึ่งอาจจะเข้าใจเป็นอีกอย่างหนึ่ง ยิ่งงานที่ต่างเล่มกันด้วยแล้ว อาจจะแตกต่างกันแบบหน้ามือเป็นหลังมือ นอร์แมน มัลคอม (Norman Malcom) ลูกศิษย์คนหนึ่งของวิตเกนสไตน์ถึงกับเขียนไว้ว่า

> ความพยายามที่จะสรุป (งานของวิตเกนสไตน์) ย่อมไร้ผลและไร้ประโยชน์ วิตเกนสไตน์อัดความคิดของเขาเข้าด้วยกัน จนกระทั่งถึงจุดที่ไม่สามารถอัดต่อไปได้อีก สิ่งที่จำเป็นก็คือ แกะความคิดเหล่านั้นออกมาและสืบสาวดูสัมพันธภาพระหว่างความคิดเหล่านั้น (Grayling, 1988 : V)[2]

ผู้เขียนรู้สึกว่าคำกล่าวของมัลคอมค่อนข้างจะเกินเลย เพราะอันที่จริงแล้วเราสามารถสรุปความคิดของใครๆ ได้เสมอ วิตเกนสไตน์เองก็ไม่ได้รับการยกเว้น สาเหตุที่มัลคอมกล่าวเช่นนั้นก็เพราะยกย่องบูชาอาจารย์มาก อคติที่เกิดขึ้นในทางพุทธศาสนาเรียกว่าฉันทาคติ[3] กล่าวคือลำเอียงเพราะชอบ สำหรับคนที่ยกย่องบูชาวิตเกนสไตน์เป็นชีวิตจิตใจ คนเหล่านี้ย่อมจะมีความรู้สึกว่าวิตเกนสไตน์เป็นบุคคลที่ "แตะต้องไม่ได้" (untouchable) แต่สำหรับคนที่ไม่ได้มีความรู้สึกเชิงบวกต่อวิตเกนสไตน์ เขาอาจจะรู้สึกว่าวิตเกนสไตน์เป็นคนประเภทหลงตนเอง (arrogant) ไม่เต็มใจที่จะเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น (intolerant) และหยาบคาย (rude) (Grayling : 10) แต่ทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องส่วนตัว ในบทความเรื่องนี้ผู้เขียนจะวิพากษ์เฉพาะแนวความคิด และท่าทีที่วิตเกนสไตน์มีต่อภาษาเท่านั้น ในที่นี้ต้องการสรุปแต่เพียงว่า วิตเกนสไตน์ไม่ใช่คนปัญญาอ่อน ส่วนจะเป็นอัจฉริยะหรือไม่นั้นไม่แน่ เพราะเขาอาจจะเป็นคนปกติ ฉลาดกว่าปกติ หรืออัจฉริยะก็ได้

II. วิตเกนสไตน์กับเซ็น : มีอะไรที่เหมือนกัน

ในบทความของเขาชื่อ "Wittgenstein and Zen Buddhism" ฮัดสัน (Hudson) ได้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อไม่นานมานี้มีคน 2 กลุ่ม ได้พูดถึงเรื่องราวของ

ปรัชญาสังคมที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดในศตวรรษที่ 20 ในศตวรรษที่ 21 โลกกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ผู้เขียนคิดว่าแนวความคิดของนักปรัชญากระบวนการ ดั่งเช่น ไวท์เฮด ฮาร์ตชอร์น ตลอดจนจวงจื๊อ และท่านโตเก็น จะกลับมามีอิทธิพลยิ่งใหญ่

[2] ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "An attempt to summarise (Wittgenstein's work) would be neither successful nor useful. Wittgenstein compressed his thoughts to the point where further compression is impossible. What is needed is that they be unfolded and the connections between them traced out."

[3] ฉันทาคติเป็นหนึ่งในอคติ 4 ที่เหลือได้แก่ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ

วิตเกนสไตน์กับพุทธศาสนานิกายเซ็น กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่บอกว่าปรัชญาของวิตเกนสไตน์เหมือนกับเซ็น กลุ่มที่สองบอกว่าไม่เหมือนโดยให้เหตุผลว่า ที่ว่าเหมือนกันนั้นเป็นแต่เพียงลักษณะปรากฏผิวเผิน ฮัดสันวิพากษ์ว่าทั้งสองกลุ่มไม่ได้สืบสาวหรือให้รายละเอียดใดๆ ที่เป็นเรื่องเป็นราว (Hudson, 1973 : 471) จากคำกล่าวอ้างของ ฟานน์ (K.T. Fann) ที่ว่า

> นับว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าประหลาดใจเลยที่เราควรแสวงหาความเหมือนที่เด่นชัดระหว่างวิธีการของวิตเกนสไตน์กับวิธีการของพุทธศาสนานิกายเซ็น ซึ่งเป็นปรัชญาที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาก (Hudson, 1973 : 471)[4]

ฮัดสันได้ให้ข้อสังเกตว่า ฟานน์พอใจอยู่แต่เพียง

1. ข้อสังเกตทั่วไปเกี่ยวกับความสามารถของพระอาจารย์เซ็น (Zen masters) ในการชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่ไร้สาระของปัญหาทางอภิปรัชญา

2. ข้อสังเกตเกี่ยวกับความเหมือนกันระหว่าง การบรรลุธรรมของเซ็นกับสภาพแห่งความกระจ่างชัดสมบูรณ์ (state of complete clarity) ที่วิตเกนสไตน์แสวงหา

ฮัดสันวิจารณ์ว่า ข้อสังเกตของ ฟานน์มีปัญหาดังนี้ คือ

1. ที่ฟานน์บอกว่า เซ็นเป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่ต่างกันมากนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ที่บอกว่าเซ็นเป็นปรัชญานั้นเป็นสิ่งที่ต้องปฏิเสธ เพราะเซ็นไม่ได้เป็นปรัชญา แต่เป็นการปฏิบัติ (practice) ถึงแม้เราอาจจะ "คิดแบบปรัชญา" (philosophize) เกี่ยวกับเป้าหมาย และวิธีการของเซ็น แต่นั่นก็ไม่ใช่การปฏิบัติแบบเซ็นอยู่ดี

2. ข้อสังเกตเกี่ยวกับความสามารถของพระอาจารย์เซ็นในการชี้ให้เห็นถึงลักษณะที่ไร้สาระของปัญหาทางอภิปรัชญาเป็นข้อสังเกตที่ทำให้ไขว้เขว เพราะจริงๆ แล้ว เซ็นและพุทธศาสนาไม่ได้ถือว่าปัญหาทางอภิปรัชญา "ไร้ความหมาย" เหมือนดั่งที่ชาวปฏิฐานนิยมเชิงตรรก (logical positivists) เข้าใจ เพียงแต่ถือว่าปัญหาทางอภิปรัชญา "ไร้ดอกผล" (profitless) เนื่องจากว่าหนึ่งมันไม่เกี่ยวข้องกับการช่วยให้เราพ้นจากทุกข์ สองมันเป็นปัญหาที่ตอบหรือตัดสินไม่ได้ ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงแนะให้ "ปล่อยสิ่งที่ตัดสินไม่ได้ ให้เป็นสิ่งที่ตัดสินไม่ได้"

ในฟุตโน้ตข้อแรก ฮัดสันได้ให้ข้อสังเกตว่า ทุกครั้งที่เขาพูดถึงวิตเกนสไตน์ในบทความของเขา เขาหมายถึง "วิตเกนสไตน์ระยะหลัง" กล่าวคือ วิตเกนสไตน์ใน Philosophical Investigations ไม่ใช่ "วิตเกนสไตน์ระยะแรก" ใน Tractatus Logico-Philosophicus ผู้เขียนคิดว่านั่นเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความผิดพลาดประการแรกของฮัดสัน เพราะการมองข้ามวิตเกนสไตน์ใน "Tractatus" ทำ

---

[4] **ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า** "It is not surprising that we should find striking resemblances between Wittgenstein's methods and those of Zen Buddhism – a philosophy from a very different culture."

ให้ฮัดสันมองไม่เห็น "ที่มาที่ไป" ของวิตเกนสไตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนคติที่มีต่ออภิปรัชญา ทั้ง Tractatus และ Philosophical Investigations ต่างก็มีศูนย์กลางอยู่ที่ภาษาและความหมาย ความพยายามที่จะเข้าใจ "วิตเกนสไตน์ระยะหลัง" โดยไม่สนใจ "วิตเกนสไตน์ระยะแรก" จึงเป็นความพยายามที่ไม่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้การเปรียบเทียบความเหมือนข้อแรกระหว่างวิตเกนสไตน์กับเซ็น ฮัดสันก็พลาดแล้ว ความเหมือนกันประการแรกที่ฮัดสันเปรียบเทียบก็คือ ทัศนคติของเซ็นและวิตเกนสไตน์ที่มีต่ออภิปรัชญา ฮัดสันบอกว่าทั้งเซ็นและวิตเกนสไตน์ระยะหลังไม่ต่อต้านอภิปรัชญา (anti-metaphysics) ที่บอกว่าเซ็นไม่ได้ต่อต้านอภิปรัชญานั้นถูกต้อง แต่ที่บอกว่าวิตเกนสไตน์ระยะหลังไม่ต่อต้านนั้น ผู้เขียนไม่เห็นด้วย เพราะวิตเกนสไตน์ไม่ว่า "ระยะแรก" หรือ "ระยะหลัง" ไม่ได้เปลี่ยนจุดยืนเกี่ยวกับหน้าที่ของปรัชญาของตนและไม่ได้มีท่าทีที่เป็นบวกต่ออภิปรัชญา จุดยืนที่วิตเกนสไตน์ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลยคือ ความคิดที่ว่า หน้าที่ของปรัชญา คือการแสวงหาความกระจ่างชัดในภาษา ใน Tractatus วิตเกนสไตน์ กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

> 4.111. ปรัชญาไม่ได้เป็นหนึ่งในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ
>
> 4.112. ปรัชญามุ่งไปยังการทำให้ความคิดกระจ่างชัดในทางตรรก ปรัชญา ไม่ได้เป็นองค์คำสอนแต่เป็นกิจกรรม งานทางปรัชญา โดยแก่นแท้แล้วประกอบด้วยการทำให้กระจ่างชัด ปรัชญา ไม่ได้จบลงด้วย "ข้อความเชิงปรัชญา" แต่จบด้วยการทำให้ข้อความกระจ่างชัด (Wittgenstein, 1992 : 75-77)[5]

ใน Philosophical Investigations วิตเกนสไตน์ไม่ได้เปลี่ยนจุดยืนของตนในเรื่องนี้แต่อย่างใด เขากล่าวว่า "สิ่งที่เราทำก็คือ นำถ้อยคำกลับคืนมาจากการใช้ในเชิงอภิปรัชญา มาเป็นการใช้ในชีวิตประจำวัน" (Wittgenstein,1968 : 48[e])[6] เราจะเห็นได้ว่าท่าทีของวิตเกนสไตน์ที่มีต่ออภิปรัชญานั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงโดยประเภทระหว่างวิตเกนสไตน์ระยะแรกกับวิตเกนสไตน์ระยะหลัง เพียงแต่ว่าระดับของความเป็นปฏิปักษ์ลดน้อยลง จากเดิมที่เคยมองนักอภิปรัชญาเป็นอาชญากร (criminals) ก็เปลี่ยนมาเป็นคนไข้ (patients) แทน (Stumpf, 1989 : 463) จากเดิมที่เคยคิดกำจัดก็เปลี่ยนมาเป็นสงสารและหาทางบำบัดรักษา

---

[5] ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "4.111. Philosophy is not one of the natural sciences. 4.112. Philosophy aims at the logical clarification of thoughts. Philosophy is not a body of doctrine but an activity. A philosophical work consists essentially of elucidations. The result of philosophy is not a number of "philosophical propositions", but rather to make propositions clear."

[6] ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "What we do is to bring words back from their metaphysical to their everyday use."

ความเหมือนประการที่สองที่ฮัดสันเปรียบเทียบระหว่างวิตเกนสไตน์กับเซ็น คือ ทัศนคติที่มีต่อการยึดมั่นแบบหัวชนฝาในปรัชญา ฮัดสันกล่าวว่า

> ไม่ว่าพุทธศาสนาและวิตเกนสไตน์จะเกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งๆ เดียวกันโดยพื้นฐานหรือไม่ก็ตาม ทัศนคติของทั้งสองที่มีต่อการยึดมั่นถือมั่นในปรัชญาช่างเหมือนกันอย่างน่าประหลาดใจ (Hudson : 475)[7]

ในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นด้วยกับฮัดสันที่ว่าทั้งเซ็นและวิตเกนสไตน์สอนให้คนไม่ยึดมั่นในสูตรสำเร็จตายตัว เซ็นถูกมองในเชิงวิธีการมากกว่าหมวดคำสอนตายตัว วิตเกนสไตน์ถือว่าสิ่งที่เขานำเสนอไม่ใช่ข้อคำสอนทางปรัชญา แต่เป็นวิธีการแห่งการบำบัดรักษา

ความเหมือนกันประเภทที่สามที่ฮัดสันพูดถึงก็คือเรื่องของผู้ใช้ภาษา ฮัดสันอ้างว่าทั้งวิตเกนสไตน์และเซ็นต่างก็ต้องการช่วยให้ผู้ใช้ภาษาปฏิรูปตนเอง (Hudson : 476) ที่บอกว่าเซ็นต้องการให้ผู้ใช้ภาษาปฏิรูปตนเองนั้นถูกต้อง เพราะเซ็นเป็นศาสนา และปรารถนาให้**คนทุกคน**บรรลุธรรม แต่ที่บอกว่าวิตเกนสไตน์ต้องการให้ผู้ใช้ภาษาทุกคนปฏิรูปตนเองนั้นผิด ฮัดสันเริ่มต้นด้วยการบอกว่าเนื่องจากวิตเกนสไตน์สนใจในภาษาธรรมดาอย่างเห็นได้ชัด คนเป็นจำนวนมากจึงดูเหมือนจะคิดว่าวิตเกนสไตน์เกี่ยวข้องกับการบำบัดภาษา (therapy of language) ฮัดสันบอกว่าจริงๆ แล้ว วิตเกนสไตน์เกี่ยวข้องกับการบำบัดคน คือ ผู้ใช้ภาษาต่างหาก เขากล่าวว่า "ไม่มีอะไรผิดเกี่ยวกับภาษาธรรมชาติ ไม่มีอะไรผิดแม้แต่กับภาษาอภิปรัชญา ปัญหาอยู่ที่ตัวเรา อยู่ที่การขาดความรู้และการหยั่งเห็นในส่วนที่เรากำลังกระทำในเวลาที่เราใช้ภาษา" (Hudson : 476) ผู้เขียนคิดว่าฮัดสันอาจจะลืมนึกไปว่าวิตเกนสไตน์เป็นนักปรัชญา วิตเกนสไตน์ไม่ได้ต้องการให้คนทั่วไปหรือผู้ใช้ภาษาปฏิรูปตนเอง แต่เขาต้องการให้**นักปรัชญา** หรือกล่าวให้เฉพาะเจาะจงลงไปก็คือ**นักอภิปรัชญา**ต่างหากปฏิรูปตนเอง

เมื่อสืบสาวดูประวัติของวิตเกนสไตน์ เราจะพบว่าหนังสือ Tractatus ถูกเขียนขึ้นในระหว่างปี 1914-1918 เขาพยายามที่จะพิมพ์หลายครั้งแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงขอร้องให้รัสเซลเป็นคนจัดการให้ Tractatus ตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาเยอรมันในปี 1921 อีกหนึ่งปีต่อมาจึงแปลเป็นภาษาอังกฤษ หลังจากที่เขียน Tractatus เสร็จ วิตเกนสไตน์ก็หันความสนใจไปสู่สิ่งอื่นเพราะคิดว่าหนังสือของเขาได้แก้ไขปัญหาปรัชญาหมดแล้ว เกรย์ลิง (A.C. Grayling) กล่าวว่า

> เมื่อเขียนมัน (Tractatus) เสร็จแล้ว วิตเกนสไตน์คิดว่าเขาได้แก้ไขปัญหาปรัชญาทั้งหมด และโดยสอดคล้องกับทรรศนะดังกล่าว เขาได้ละทิ้งงาน

---

[7] **ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า** "Whether Buddhism and Wittgenstein are or are not concerned basically with the same thing, their attitudes toward dogmatism in philosophy are surprisingly similar."

ทางปรัชญา และหันเหความสนใจไปที่อื่น (Grayling, 1988 : 6)[8]

แต่หลังจากที่ได้พบปะพูดคุยกับ ชลิค (Schlick) และชาวชมรมเวียนนา (Vienna Circle) หลายครั้ง วิตเกนสไตน์ก็หวนกลับมาสนใจปรัชญาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อความสนใจกลับมา วิตเกนสไตน์จึงพบว่า Tractatus ไม่ได้แก้ปัญหาปรัชญาดั่งที่เขาเข้าใจในตอนแรก ดังนั้นเขาจึงเริ่มเขียนงานทางปรัชญาเล่มอื่นๆ ที่สำคัญที่สุด คือ Philosophical Investigations หนังสือเหล่านี้ไม่ได้ถูกตีพิมพ์ในช่วงเวลาที่เขายังมีชีวิตอยู่ งานทั้งหมดที่เขาเขียนขึ้นมาก็เพื่อแก้ไขปัญหาปรัชญา ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก็เพื่อต้องการที่จะชี้ให้เห็นว่าวิตเกนสไตน์เป็นนักปรัชญาของนักปรัชญา (philosopher's philosoher) เขาต้องการช่วยให้นักปรัชญาหลุดพ้นจากความสับสน สิ่งที่ทำให้นักปรัชญาสับสนตามทรรศนะของวิตเกนสไตน์ คือ การใช้ภาษาอภิปรัชญา ถ้าหากนักปรัชญารู้จักใช้ภาษาตามวิถีทางธรรมดาที่มันถูกใช้แล้ว ความสับสนก็จะหมดไป เป้าหมายของวิตเกนสไตน์ในปรัชญาก็คือ "แสดงวิถีทางออกจากขวดให้แมลงวันดู "(To show the fly the way out of the fly-bottle) (Wittgenstein, 1968 : 103[9])

นอกจากเปรียบเทียบความเหมือนสามประการดังกล่าวแล้ว ฮัดสันยังเปรียบเทียบ (1) ความเหมือนระหว่างวิธีการตอบคำถามของพระอาจารย์เซ็นกับของวิตเกนสไตน์ว่าไม่ตอบตรงๆ พระอาจารย์เซ็นใช้ปริศนาธรรม (Koans) ส่วนวิตเกนสไตน์ตอบโดยใช้ข้าขันหรือคำถาม นอกจากนี้ฮัดสันยังเปรียบเทียบว่า (2) ทั้งเซ็นและวิตเกนสไตน์ต่างก็มองปัญหาปรัชญาเป็นความวิตกกังวล และ (3) ทั้งเซ็นและวิตเกนสไตน์ต่างก็ปรารถนาให้คนเราหลุดพ้นจากปรัชญาและการยึดมั่นถือมั่นในข้อคำสอนตายตัว ทั้งหมดนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับหัวข้อที่นำมาอภิปรายในบทความเรื่องนี้ ดังนั้นผู้เขียนจึงไม่ขอกล่าวถึงในรายละเอียด

III. วิตเกนสไตน์กับเซ็น : ความแตกต่างที่เด่นชัด

โดยปกติแล้วการแสวงหาความแตกต่างระหว่างวิตเกนสไตน์กับเซ็นนั้น ย่อมทำได้ง่ายกว่าการแสวงหาความเหมือน ประเด็นความแตกต่างที่ฮัดสันหยิบยกขึ้นมาพิจารณานั้น ผู้เขียนเห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ ประเด็นสำคัญๆ ที่ฮัดสันกล่าวถึงมีดังต่อไปนี้

1. การแบ่งแยกระหว่างประสบการณ์กับมโนทัศน์ (the demarcation between the empirical and the conceptual) วิตเกนสไตน์ถือว่า ระบบเชิงแบบ (fomal system) ดั่งเช่นคณิตศาสตร์และตรรกวิทยาก็ดี หรือการสืบสาวทางประสบการณ์ (empirical inquiry) ดั่งเช่นวิทยาศาสตร์

---

[8] ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "When it (the Tractatus) was finished he thought he had solved all the problems of philosophy, and consistently with that view gave up philosophical work and turned his attention elsewhere."

สาขาต่างๆ ก็ดี ต่างก็ผูกติดอยู่กับมโนทัศน์อย่างชนิดที่เรียกว่าแยกกันไม่ออก กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือสำหรับวิตเกนสไตน์แล้ว การแบ่งแยกระหว่างประสบการณ์กับมโนทัศน์เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ แต่สำหรับเซ็นแล้วถือว่ามีการแบ่งแยกได้ระหว่างประสบการณ์กับมโนทัศน์ ระหว่างผัสสะบริสุทธิ์กับผัสสะที่มีมโนทัศน์เจือปน โดยนัยนี้ศาสตราจารย์ มาซาโอะ อาเบะ ถึงกับกล้ากล่าวว่า เซ็นเป็นต้นตอพื้นฐานของพุทธศาสนานิกายอื่นๆ ทุกรูปแบบ (the root-source of all forms of Buddhism) เพราะเซ็น "ไม่ได้ขึ้นอยู่กับถ้อยคำหรือตัวอักษร เป็นการส่งผ่านที่เป็นอิสระจากคำสอนของคัมภีร์หรือจากคำสั่งสอนใดๆ เป็นการชี้ไปที่จิตของมนุษย์โดยตรง เป็นการตื่นรู้ถึงธรรมชาติแรกเริ่มของตนเอง โดยวิถีทางนี้เป็นการทำให้พุทธภาวะของตนกลายเป็นภาวะจริง" (Abe, 1997 :3)[9]

2. เซ็นและวิตเกนสไตน์มีความเห็นต่างกันเกี่ยวกับความหมายของ "การหลุดพ้น" (li-beration) การหลุดพ้นสำหรับเซ็นหมายถึงการเป็นอิสระจากมโนทัศน์ทั้งปวง แต่สำหรับวิตเกนสไตน์หมายถึงการเป็นอิสระจากความงุนงงสงสัย (Hudson : 475)

3. วิตเกนสไตน์ต้องการให้สติปัญญา (ของนักปรัชญา) หลุดพ้นจากมนตร์สะกดของคำ (ทางอภิปรัชญา) แต่เซ็นไม่ได้ต้องการให้สติปัญญาหลุดพ้นจากมนตร์สะกดของกิเลสเท่านั้น แต่ต้องการหัวใจ (ของทุกคน) ให้หลุดพ้นจากมนตร์สะกดของคำ (ทุกคำ) (Hudson : 477) ดั่งที่ได้กล่าวมาแล้ว วิตเกนสไตน์ไม่ได้พูดกับทุกคนเหมือนดั่งที่ฮัดสันเข้าใจ

4. ในขณะที่วิปัสสนา (meditation) มีความสำคัญและเป็นศูนย์กลางในเซ็น ปรัชญาของวิตเกนสไตน์กลับไม่มีที่ทางให้กับวิปัสสนาเลย (Hudson : 480)

5. เซ็นและวิตเกนสไตน์มีความเห็นต่างกันเกี่ยวกับความหมายของความไม่รู้หรืออวิชชา (ignorance) ในขณะที่เซ็นถือว่าอวิชชาหรือความไม่รู้หมายถึงความไม่รู้ในสภาวธรรม ไม่รู้อริยสัจ4 วิตเกนสไตน์ถือว่าความไม่รู้หมายถึงการไม่รู้จักใช้ภาษาให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์การใช้ธรรมดา เพราะเหตุนี้ทั้งเซ็นและวิตเกนสไตน์จึงมีเป้าหมายต่างกันคือเซ็นต้องการช่วยให้คนทุกคนหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น และการยึดอัตตาเป็นศูนย์กลาง (Hudson : 480) แต่วิตเกนสไตน์ต้องการช่วยให้นักปรัชญาหลุดพ้นจากมนตร์สะกดของถ้อยคำทางอภิปรัชญา

นอกจากนี้ฮัดสันยังได้พูดถึงสภาพหลังจากที่หลุดพ้นแล้ว เซ็นถือว่าเมื่อบรรลุธรรมแล้วก็จะเป็นหลักประกันได้ว่า ไม่มีอะไรจะมาทำให้ทุกข์ได้อีก ไม่ว่าจะเป็นความตายหรือการกระทำของผู้อื่น

---

[9] ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "not relying on words or letters; an independent transmission apart from the scriptural doctrine or any teaching; directly pointing to the human Mind; and awakening to one's Original Nature, thereby actualizing one's own Buddhahood." ศาสตราจารย์อาเบะแยกประเด็นระหว่างนัยทางประวัติศาสตร์กับนัยพื้นฐาน โดยนัยทางประวัติศาสตร์เซ็นเป็นน้องใหม่ล่าสุดเมื่อเทียบกับนิกายอื่นๆ แต่โดยนัยพื้นฐานเซ็นมาก่อนนิกายอื่นๆ ทั้งหมด

แต่วิตเกนสไตน์ไม่ได้ให้หลักประกันเช่นนั้นเลย (Hudson : 481)

การนำเสนอของฮัดสันค่อนข้างจะสับสนและวกวน บางครั้งก็ไม่มีความชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น เรื่องของความสงสัย อันที่จริงการนำเสนอที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายควรอยู่ในรูปของการจัดลำดับทางตรรก เช่นเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของ (1) เป้าหมาย (2) วิธีการ (3) หลักคำสอน และ (4) ทัศนคติที่มีต่อภาษา การนำเสนอของฮัดสันผสมปนเปกันระหว่าง (1) (2) และ (3) สิ่งที่ทำให้ผู้เขียนรู้สึกประหลาดใจ คือ ทำไมฮัดสันไม่พูดถึงทัศนคติของเซ็นและวิตเกนสไตน์ที่มีต่อภาษาเลยทั้งๆ ที่เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ไม่แพ้เรื่องอื่นๆ

IV. วิตเกนสไตน์ เหลาจื๊อ และท่านโตเก็น

ในบทนำของหนังสือของเขาชื่อ The Philosophy of Religious Language สไตเวอร์ (Dan Stiver) ได้เขียนไว้ว่า ศตวรรษที่ 20 เป็นศตวรรษแห่งการหันความสนใจมาสู่ภาษา (the linguistic turn) ไม่ว่าจะเป็นในวงการปรัชญาหรือวงการศาสนาก็ตาม ภาษากลายเป็นศูนย์กลางแห่งความสนใจ ในประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ปรัชญาที่เริ่มมีอิทธิพลในครึ่งแรกของศตวรรษที่ 20 คือ ปฏิฐานนิยมเชิงตรรก (logical positivism) หลังจากนั้นก็ตามมาด้วยกลุ่มภาษาวิเคราะห์ (linguistic analysis) ในฝั่งทวีปยุโรปก็มีปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) อัตถิภาวนิยม (existentialism) ทฤษฎีนัยวิเคราะห์ (philosophical hermeneutics) โครงสร้างนิยม (structuralism) หลังโครงสร้างนิยม (poststructuralism) หรือการรื้อสร้าง (deconstruction) การวิพากษ์ปิตาธิปไตยของเฟมินิสต์ (feminist critique of patriarchy) ปรัชญาอุปมาอุปไมย (philosophy of metaphor) และปรัชญาเรื่องเล่า (philosophy of narrative) เป็นต้น (Stiver, 1996 : 4-7)

หนังสือที่กล่าวได้ว่าเป็นคัมภีร์ของชาวปฏิฐานนิยมเชิงตรรก คือ Tractatus ของวิตเกนสไตน์ระยะแรก ส่วน Philosophical Investigations ของวิตเกนสไตน์ระยะหลังก็ถือได้ว่าเป็นคัมภีร์ของกลุ่มสปีชแอคท์ (Speech-act theory) และกลุ่มนักปรัชญาภาษาศาสนา[10]

อันที่จริงถ้าหากจะบอกว่า วิตเกนสไตน์และขงจื๊อเป็น "ฝาแฝดต่างสมัย" ก็คงไม่ผิดในแง่ที่ว่าทั้งสองท่านต่างก็มีทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้ภาษาที่ถูกต้อง วิตเกนสไตน์เกิดมาในยุคที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้า แต่ในวงการปรัชญากลับมีแต่ความวกวนและความงุนงงสงสัย วิตเกนสไตน์มองว่าสังคมปรัชญาเป็นสังคมที่ไร้ระเบียบ นักปรัชญาถกเถียงกันไปมาในปัญหาเก่าๆ และไม่เคยไปถึงไหนเหมือนกับแมลงวันที่บินวนในขวดเพราะหา

[10] ถ้าหากใช้วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเป็นเกณฑ์ตัดสิน นักปรัชญาในบ้านเรา ดั่งเช่น ดร. เสรี พงศ์พิศ ก็จัดอยู่ในนักปรัชญากลุ่มนี้

ทางออกไม่พบ นักปรัชญาจึงทนทุกข์อยู่กับปัญหาเก่าๆ วิตเกนสไตน์จึงเสนอทางออกโดยการแนะให้นักปรัชญาหันมาแก้ไขเรื่องภาษา ถ้าหากแก้ไขเรื่องภาษาได้ ก็จะสามารถแก้ปัญหาปรัชญาได้ทั้งหมด (Grayling : 13)

ขงจื๊อถือกำเนิดมาในบรรยากาศทางการเมืองอันเป็นยุคเสื่อมของราชวงศ์โจว เมื่ออำนาจของส่วนกลางลดลง หัวเมืองต่างๆ ก็เกิดรบพุ่งกัน บ้านเมืองจึงเกิดระส่ำระสายไร้ระเบียบ (สุวรรณา สถาอานันท์, 2533 : 25) ขงจื๊อมีความปรารถนาที่จะเห็นความเป็นระเบียบเรียบร้อยเกิดขึ้นในบ้านเมือง จึงออกเดินทางไปตามหัวเมืองต่างๆ เพื่อนำเสนอความคิดของท่านต่อผู้ปกครอง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะผู้ปกครองเหล่านั้นไม่มีใครยอมรับความคิดของท่าน (สุวรรณา สถาอานันท์ : 26) ขงจื๊อให้ความสำคัญกับภาษาเป็นพิเศษเพราะภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างคนให้เป็น "จริยบุคคล" หรือ "สุภาพชน" (superior men) กระบวนการทางการศึกษาและการฝึกอบรมมนุษย์ตามจริยจารีตซึ่งถูกกำหนดในรูปของความสัมพันธ์ทั้งห้า[11] ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อในการถ่ายทอด ขงจื๊อกล่าวไว้ในบทสุดท้ายของคัมภีร์ขงจื๊อเล่มที่ 20 ว่า "หากปราศจากการตระหนักรู้ถึงอำนาจของถ้อยคำ ก็เป็นไปไม่ได้ที่จะรู้จักคน" (Legge, 1971 : 354)[12]

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้อาจจะกล่าวได้ว่าวิตเกนสไตน์เป็น "ฝ่าแฝด" กับขงจื๊อ แต่ทั้งสองท่านก็ไม่ใช่ "แฝดเหมือน" เพราะในขณะที่วิตเกนสไตน์ถือว่าภาษาเป็นเงื่อนไขเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาปรัชญาได้ทั้งหมด ขงจื๊อถือว่าภาษาเป็นเพียงเงื่อนไขจำเป็นอย่างหนึ่งในการแก้ไขปัญหาสังคมที่ไร้ระเบียบ ในขณะที่วิตเกนสไตน์มองว่าพฤติกรรมทางภาษา (verbal behavior) และพฤติกรรมอย่างอื่นของมนุษย์ไม่ได้แตกต่างกันโดยประเภท แต่แตกต่างกันในเรื่องของระดับเท่านั้น ขงจื๊อถือว่าพฤติกรรมทางภาษาและพฤติกรรมอย่างอื่นของมนุษย์แตกต่างกันโดยประเภท กล่าวง่ายๆ สำหรับขงจื๊อแล้ว "การพูด" กับ "การกระทำ" แตกต่างกันโดยประเภท วิตเกนสไตน์มองมนุษย์แต่ละคนว่าเป็นหน่วยที่เป็นอิสระจากกัน ภายใต้กรอบความคิดแบบอะตอมนิยมเชิงตรรก (logical atomism) ของรัสเซล แต่ขงจื๊อมองมนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งที่มีอยู่เชิงสัมพันธภาพ (relational beings)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว หลังจากที่เขียน Tractatus เสร็จ วิตเกนสไตน์ก็หันหลังให้กับปรัชญา สาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้อยู่ตรงที่ว่า ภาษามีหน้าที่อยู่เพียงประการเดียวเท่านั้น คือ เรียกชื่อหรือกล่าวถึงโลก เพื่อที่จะมองเห็นความคิดของวิตเกนสไตน์ได้อย่างชัดเจน โปรดสังเกตแผนผังต่อไปนี้

---

[11] **ความสัมพันธ์ทั้งห้าสำหรับขงจื๊อได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา บิดามารดากับบุตร พี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน และผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง**

[12] ถอดความมาจากภาษาอังกฤษว่า "Without knowing the force of words, it is impossible to know men."

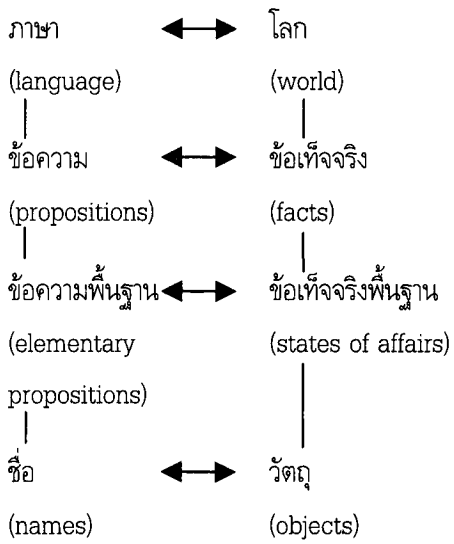

จากแผนผังข้างบนจะเห็นได้ว่า หน่วยที่เล็กที่สุดของภาษาคือ ชื่อ ซึ่งตรงกับหน่วยที่เล็กที่สุดของโลกคือ วัตถุ วัตถุในที่นี้ไม่ได้หมายถึงสิ่ง (things) แต่หมายถึงสิ่งที่รัสเซลเรียกว่า ข้อมูลทางผัสสะ (sense data) สำหรับวิตเกนสไตน์ "โลกเป็นผลรวมของข้อเท็จจริง ไม่ใช่ผลรวมของสิ่ง" (Wittgenstein : 31)[13] วิตเกนสไตน์ระยะแรกถือว่า ภาษาจะมีความหมายถ้าและเพียงแต่ถ้ามันตรงกับโลก ทฤษฎีความหมายของวิตเกนสไตน์ระยะแรกจึงมีชื่อว่าทฤษฎีภาพ (the picture theory of meaning) ซึ่งแทบจะเป็นอันเดียวกับทฤษฎีความจริงแบบตรงกัน (the correspondence theory of truth) ต่างกันแต่เพียงว่าอันหนึ่งพูดถึงความหมาย อีกอันหนึ่งพูดถึงความจริง ต่อมาภายหลัง วิตเกนสไตน์พบว่าภาษาไม่ได้มีหน้าที่แต่เพียงเรียกชื่อหรือบรรยายโลกแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีหน้าที่มากมายนับไม่ถ้วน ยกตัวอย่างเช่น คำกล่าวว่า "สวัสดี" มันไม่ได้บรรยายถึงข้อเท็จจริงใดๆ ในโลก มันเป็นแต่เพียงการแสดงอาการทักทาย ด้วยเหตุนี้ วิตเกนสไตน์จึงเขียน Philosophical Investigations ขึ้นมา สาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้อยู่ตรงที่ว่า ภาษามีหน้าที่หลากหลายไม่ใช่เฉพาะใช้เรียกชื่อหรือบรรยายโลกเท่านั้น และภาษาจะมีความหมายถ้าหากมีการใช้ภายใต้กฎเกณฑ์ของเกมภาษา (language-games) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบของชีวิต (forms of life) ทฤษฎีความหมายของวิตเกนสไตน์ระยะหลังมีชื่อว่า ทฤษฎีความหมายในฐานะที่เป็นการใช้ (theory of meaning as use) ความหมายไม่ได้อยู่ที่การสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างคำและวัตถุ แต่อยู่ที่การใช้ต่างหาก เราใช้ภาษาเพื่อออกคำสั่ง ทำตามคำสั่ง บรรยายปรากฏการณ์ของวัตถุ รายงาน คาดคะเนถึงเหตุการณ์ ตั้งและทดสอบสมมติฐาน นำเสนอผลการทดลอง เล่าเรื่อง เล่นละคร ร้องเพลง เดา เล่าขำขัน แก้ปัญหา แปลความหมาย ถามคำถาม ขอบคุณ สาปแช่ง ทักทาย สวดอธิษฐาน ฯลฯ นับไม่ถ้วน กิจกรรมที่แตกต่างกันเหล่านี้ วิตเกนสไตน์เรียกว่าเกมภาษา (Wittgenstein, 1968 : 11°-12°)

เราจะเห็นได้ว่าวิตเกนสไตน์ทิ้งแนวทางของรัสเซลแล้วหันมาหาแนวทางของมัวร์ นั่นคือ ละทิ้งภาษาตรรกวิทยาแล้วหันมาหาภาษาธรรมดาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้ทำให้จุดยืนของวิตเกนสไตน์เปลี่ยนแปลงแต่อย่าง

---

13 ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "The world is the totality of facts, not of things."

ใด จุดยืนดังกล่าวก็คือ ถ้าหากนักปรัชญาแก้ไขปัญหาเรื่องภาษาได้ ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาปรัชญาได้ทั้งหมด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การใช้ภาษาที่ถูกต้องจะช่วยให้นักปรัชญาหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง

จุดยืนของวิตเกนสไตน์แตกต่างจากจุดยืนของเหลาจื๊ออย่างลิบลับ สำหรับเหลาจื๊อแล้ว คนที่จะหลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวงหรือบรรลุธรรมได้จะต้องไม่หลงติดอยู่กับกรงเล็บของภาษา เพราะภาษาเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกทั้งปวง การแบ่งแยกเป็นทวิภาคก็ดี เป็นคู่ตรงข้ามก็ดี เป็นคู่แย้งก็ดี ล้วนแล้วแต่มีสาเหตุมาจากการใช้ภาษาทั้งสิ้น คัมภีร์เต๋าเต๋อจิงเป็นคัมภีร์ที่สั้นที่สุดในโลก นั่นย่อมเป็นการบ่งบอกอะไรบางอย่างแก่เรา เหลาจื๊อกล่าวไว้ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง บทที่ 2 ว่า

> เมื่อโลกทั้งหมดรู้จักความงามว่างาม
> สิ่งนี้ในตัวมันเองคือ ความน่าเกลียด
> เมื่อโลกทั้งหมดรู้จักความดีว่าดี
> สิ่งนี้ในตัวมันเองคือ ความชั่วร้าย...
> เพราะฉะนั้น ปราชญ์ย่อมจัดการกับ
> เรื่องของตนโดยปราศจากความตื่นเต้น
> และ เผยแพร่คำสั่งสอนของเขาโดย
> ปราศจากการพูด (Wu, 1989 : 5)[14]

ถ้าหากผู้เขียนเข้าใจเหลาจื๊อไม่ผิด ท่านคงต้องการจะสอนว่าภาษาเป็นเพียงขนบอย่างหนึ่งของมนุษย์ ภาษาเป็นสิ่งสมมติที่มนุษย์สร้างขึ้นมา แล้วทำไมมนุษย์จึงไปหลงใหลได้ปลื้มกับสิ่งสร้างของตนเอง ภาษาเป็นกรอบที่รังแต่จะทำให้จิตของมนุษย์ได้รับประสบการณ์ที่บิดเบือนไปจากความเป็นจริง แนวความคิดดังกล่าวนี้ได้รับการยืนยันจากสมมติฐานของนักภาษาศาสตร์และนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันร่วมสมัย[15] จวงจื๊อได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า

> ที่ใดที่มีการรู้จักสิ่งที่ถูก ย่อมจะต้อง
> มีการรู้จักสิ่งที่ผิด
> ที่ใดที่มีการรู้จักสิ่งที่ผิดย่อมจะต้องมี
> การรู้จักสิ่งที่ถูก
> เพราะฉะนั้นผู้เป็นปราชญ์ย่อมไม่
> ดำเนินไปในวิถีทางดังกล่าว
> แต่จะรู้แจ้งหมดทุกสิ่งภายใต้แสงแห่ง
> ฟ้าสวรรค์ (Watson, 1980 : 40)[16]

---

14 ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า

When all the world recognizes beauty as beauty, this in itself is ugliness.

When all the world recognizes good as good, this in itself is evil...

Therefore, the Sage manages his affairs without ado, And spreads his teaching without talking.

15 Edward Sapir นักภาษาศาสตร์นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน และ Benjamin Whorf ศิษย์เอก ได้นำเสนอสมมติฐานที่มีชื่อว่า "Sapir-Whorf Hypothesis" ซึ่งถือว่าภาษาธรรมชาติใด ๆ ก็ตามที่เราพูดย่อมจะกำหนด หรือมีผลกระทบเป็นอย่างสูงต่อความคิดและพฤติกรรมของเรา ดูรายละเอียดได้จาก Gordon Lyon's "Language and Perceptual Experience" ในวารสาร Philisophy 74, 1999.

16 ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "Where there is recognition of right there must be recognition of wrong; where there is recognition of wrong there must be recognition of right. Therefore the sage does not proceed in such a way, but illuminates all in the light of Heaven."

ทั้งเหลาจื๊อและจวงจื๊อต่างก็มองเห็นอันตรายของกรงเล็บของภาษา ที่คอยขัดขวางไม่ให้คนบรรลุธรรม กล่าวได้ว่าในขณะที่วิตเกนสไตน์มีทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้ภาษาธรรมดาในชีวิตประจำวัน เหลาจื๊อและจวงจื๊อมีทัศนคติเชิงลบต่อการยึดมั่นถือมั่นในภาษาและขนบทั้งปวง ถ้าหากใครไม่สามารถสลัดกรงเล็บของภาษาให้หลุดพ้นไปจากจิตได้ ก็ไม่มีทางที่จะบรรลุธรรม

ถ้าหากจวงจื๊อฟื้นคืนชีพขึ้นมา และได้อ่านงานของวิตเกนสไตน์ เขาอาจจะเขียนบทละครล้อเลียนวิตเกนสไตน์หนักกว่าที่เขียนล้อเลียนขงจื๊อเป็นสองเท่า เพราะในขณะที่ขงจื๊อให้ความสำคัญแก่ภาษาในระดับเพียงแค่เงื่อนไขจำเป็น (necessary condition) ยังถูกล้อเลียนเป็นตัวตลก วิตเกนสไตน์ให้ความสำคัญแก่ภาษาในระดับเงื่อนไขพอเพียง (sufficient condition) ย่อมจะถูกล้อเลียนหนักยิ่งกว่าตัวตลกเสียอีก

ในขณะที่วิตเกนสไตน์ดูเหมือนว่ามุ่งเน้นที่ภาษาอย่างเดียว เหลาจื๊อดูเหมือนจะเน้นไปที่การปฏิบัติแต่เพียงอย่างเดียว ถือได้ว่าทั้งสองท่านสุดโต่งไปคนละด้าน ท่านโดเก็นปรมาจารย์เซ็นชาวญี่ปุ่นกลับเห็นคุณค่าของทั้งภาษาและการปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าท่านเดินสายกลางตามรอยพระบาทของพระพุทธองค์ ในหนังสือของท่านชื่อโชโบเก็นโซ หรือ Treasure of Knowledge Regarding the True Dharma ท่านได้บันทึกไว้ในตอนหนึ่งว่า

> มีหนทางอยู่สองสายในการที่จะตั้งกาย และจิตให้ตรง : ทางหนึ่งคือ การได้ยินคำสั่งสอนจากอาจารย์ และอีกทางหนึ่งคือ การปฏิบัติซาเซ็นบริสุทธิ์ด้วยตัวท่านเอง ถ้าหากท่านได้ยินคำสั่งสอน จิตรู้สำนึกของท่านจะเริ่มทำงาน ในขณะที่ซาเซ็นรวมการฝึกฝนและการบรรลุธรรมเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อที่จะเข้าใจสัจธรรม ท่านจำเป็นต้องมีทั้งสองสาย (Hoover, 1977 : 54)[17]

V. บทวิพากษ์

ใน Tractatus ของวิตเกนสไตน์ระยะแรก ภาษาจะมีความหมายเมื่อและต่อเมื่อมันเป็นภาษาตรรกวิทยาที่สะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างข้อความกับข้อเท็จจริง ข้อความจะมีความหมายถ้าและเพียงแต่ถ้าเราสามารถตัดสินได้ว่า มันตรงกับข้อเท็จจริงหรือไม่ ชาวปฏิฐานนิยมเชิงตรรกได้นำความคิดนี้ไปพัฒนาเป็นหลักแห่งการพิสูจน์ว่าจริง (the verification principle of meaning) ซึ่งถือว่าข้อความจะมีความหมายถ้าและเพียงแต่ถ้าเราสามารถตัดสินได้ว่าจริงหรือเท็จ ผลที่ตามมาจากหลักการอันนี้ก็คือ ข้อความทางสุนทรียศาสตร์ จริยศาสตร์ อภิปรัชญา เทววิทยา และศาสนา ล้วนแล้วแต่ไร้

---

[17] ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "There are two ways in which to set body and mind right : one is to hear the teaching from a master, and the other is to do pure zazen yourself. If you hear the teachings the conscious mind is put to work, whilst zazen embraces both training and enlightenment; in order to understand the Truth, you need both."

ความหมายทั้งสิ้น เพราะข้อความเหล่านั้นไม่สามารถตัดสินได้ว่าจริงหรือเท็จ หลายคนรีบสรุปว่า วิตเกนสไตน์ระยะแรกก็มีความเห็นไม่ต่างไปจากชาวปฏิฐานนิยมเชิงตรรก ผู้เขียนคิดว่าการรีบสรุปดังกล่าวไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรมต่อวิตเกนสไตน์

จากการได้ศึกษาประวัติและอ่านงานเขียนของวิตเกนสไตน์ ผู้เขียนเชื่อว่าวิตเกนสไตน์ไม่ได้ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อจริยศาสตร์และศาสนา ในชีวิตจริงของวิตเกนสไตน์นั้นเขาพยายามสมัครเป็นฤาษีถึงสองครั้งสองคราว แต่ก็ได้รับการปฏิเสธทั้งสองครั้ง นั่นย่อมบอกอะไรบางอย่างแก่เรา ในเรื่องของจริยศาสตร์และศาสนานั้น วิตเกนสไตน์ถือว่าเป็นสิ่งที่นำมาพูดไม่ได้ในเชิงเหตุผล วิตเกนสไตน์เขียนประโยคสุดท้ายใน Tractatus ไว้ว่า "สิ่งที่เราไม่สามารถพูดได้ เราต้องเงียบ" (Wittgenstein : 189)[18] ในความเรียงของเขาชื่อ "Ethics, Life and Faith" วิตเกนสไตน์กล่าวไว้ว่า "ดังนั้นถ้าหากท่านต้องการจะอยู่ภายในขอบเขตของศาสนา ท่านต้องพากเพียรพยายาม" (Kenny, 1994 : 305)[19] ไม่ปรากฏหลักฐานว่าวิตเกนสไตน์เคยอ่านงานของจวงจื๊อหรือไม่ เพราะโดยส่วนตัวนั้นวิตเกนสไตน์ไม่ชอบอ่านงานของนักปรัชญาคลาสสิคและไม่สนับสนุนให้ศิษย์ของตนอ่านด้วยเช่นกัน (Grayling : 11) แต่ในเรื่องของศาสนานั้น วิตเกนสไตน์อาจจะมีความรู้สึกร่วมกับจวงจื๊อที่ว่า "บรรดาผู้รู้ไม่พูด บรรดาผู้พูดไม่รู้ เพราะฉะนั้น ปราชญ์ย่อมปฏิบัติคำสั่งสอนที่ปราศจากคำพูด" (Watson : 235)[20] ถ้าหากวิตเกนสไตน์รู้สึกเช่นนี้จริง เราอาจกล่าวได้ว่าเขาเป็น "ผู้เชื่อในเรื่องลึกลับ" (mystic) เช่นเดียวกันกับไมโมนิเดส และนักบุญโทมัส อะไควนัสระยะหลัง ท้ายที่สุดแล้วคนเหล่านี้ย่อมยอมรับแนวทางแห่งการปฏิเสธ (the negative approach) และถือว่าเทววิทยาเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ ถ้าหากอยากรู้จักพระเจ้าจะต้องลงมือปฏิบัติแต่เพียงเท่านั้น จะนำมาพูดถกเถียงไม่ได้ ถ้าหากวิตเกนสไตน์เป็น mystic จริง การกล่าวหาว่าเขาเป็นปฏิปักษ์ และปฏิเสธจริยศาสตร์และศาสนา จึงไม่ถูกต้อง

สิ่งที่วิตเกนสไตน์ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์แน่นอนก็คืออภิปรัชญา ดังได้กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นว่าวิตเกนสไตน์ทั้งระยะแรก และระยะหลัง ไม่เคยมองว่านักอภิปรัชญาเป็นเพื่อน เพียงแต่เปลี่ยนระดับจากอาชญากรมาเป็นคนไข้ ปรัชญาสำหรับวิตเกนสไตน์จึงเป็นปรัชญาในฐานะการบำบัดรักษา (McGinn, 1997 : 23) ภาษาอภิปรัชญาเป็นภาษาที่ไร้ความหมายไร้สาระ ภาษาอภิปรัชญาเป็นภาษาของคนไข้ที่ต้องการบำบัดรักษา คำถามที่ผู้เขียนจะนำมาถกในที่นี้ก็คือภาษาอภิปรัชญาเป็นภาษาที่ไร้ความหมายไร้สาระจริงหรือ

แรกสุดเราจะใช้เกณฑ์ตัดสินจาก Tractatus ของวิตเกนสไตน์ระยะแรก ใน Tractatus เกณฑ์ที่

---

18 ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "Whereof one cannot speak, thereof one must be silent"

19 ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "So if you want to stay within the religious sphere you must struggle"

20 ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "Those who know do not speak; those who speak do not know. Therefore, the sage practices the teaching that has no words."

ใช้ตัดสินความหมาย คือ ทฤษฎีภาพ (the picture theory of meaning) ซึ่งถือว่า ข้อความจะมีความหมายเมื่อและต่อเมื่อมันตรงกับข้อเท็จจริงในโลก ข้อความทางอภิปรัชญาไม่ตรงกับข้อเท็จจริงใดๆ ในโลก เพราะฉะนั้นข้อความอภิปรัชญาจึงไร้ความหมาย ปัญหาที่เราสามารถถามวิตเกนสไตน์ได้ในทันทีก็คือ ทฤษฎีภาพเองนั้น ตรงกับข้อเท็จจริงที่ไหนในโลก ถ้าหากหาข้อเท็จจริงมารองรับทฤษฎีไม่ได้ ทฤษฎีก็ย่อมไร้ความหมาย ไร้สาระเช่นเดียวกัน และเมื่อเราแสวงหาข้อเท็จจริงที่จะมารองรับทฤษฎีภาพที่ว่า "ข้อความจะมีความหมายเมื่อและต่อเมื่อมันตรงกับข้อเท็จจริงในโลก" เราจะพบได้ทันทีว่าเราไม่สามารถหาข้อเท็จจริงที่ไหนมารองรับข้อความดังกล่าวได้เลย นั่นย่อมแสดงว่าตัวทฤษฎีภาพเองก็เป็นผลมาจากอภิปรัชญา นอกจากปัญหานี้แล้ว ปัญหาอีกอย่างที่จะเกิดตามมาจากทฤษฎีนี้ก็คือ ข้อความที่มีความหมายจะต้องเป็นข้อความที่จริงเท่านั้น ข้อความที่เท็จจะไร้ความหมายทันที ยกตัวอย่างเช่น "กุหลาบต้นนี้ออกดอกเป็นสีแดง" จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมันตรงกับข้อเท็จจริง และไร้ความหมายทันทีถ้าหากมันไม่ตรงกับข้อเท็จจริง ปัญหาก็คือ ไม่ว่ามันจะจริงหรือเท็จ คนที่รู้ภาษาไทยทุกคนฟังแล้วจะเข้าใจข้อความดังกล่าวได้ทันที แล้วอย่างนี้จะบอกว่าไร้ความหมายได้อย่างไร

คราวนี้ลองหันมาพิจารณาเกณฑ์ตัดสินใน Philosophical Investigations ของวิตเกนสไตน์ระยะหลังดูบ้าง เกณฑ์ที่ใช้ตัดสินความหมายคือทฤษฎีความหมายในฐานะที่เป็นการใช้ (theory of meaning as use) ซึ่งถือว่า ภาษาจะมีความหมายเมื่อมันถูกใช้ตามกฎเกณฑ์ของเกมภาษาภายใต้รูปแบบของชีวิต เกณฑ์ความหมายแบบนี้ทำอะไรนักอภิปรัชญาไม่ได้เลย นักอภิปรัชญาสามารถใช้วิธีเดียวกันกับที่ นีลส์ บอร์ ใช้โต้ตอบไอน์สไตน์จนอยู่หมัด นั่นคือ ใช้ความคิดของไอน์สไตน์เถียงกับไอน์สไตน์ นักอภิปรัชญาสามารถกล่าวได้ว่า พวกเขาเองใช้ภาษาตามกฎเกณฑ์ของเกมภาษาของพวกเขา พวกเขาเข้าใจในสิ่งที่ถกเถียงกัน แล้วอย่างนี้จะกล่าวหาว่าภาษาของพวกเขาไร้ความหมายได้อย่างไร ใครก็ตามที่ไม่ได้อยู่ภายใต้รูปแบบของชีวิตและเล่นเกมภาษาแบบเดียวกัน ย่อมฟังพวกเขาไม่เข้าใจและอ่านงานของพวกเขาไม่รู้เรื่อง เมื่อฟังพวกเขาไม่เข้าใจและอ่านงานของพวกเขาไม่รู้เรื่องจะกล่าวหาว่าภาษาอภิปรัชญาไร้ความหมายไร้สาระไม่ได้ การที่รัสเซลอ่านงานของเฮเกลไม่เข้าใจแล้วกล่าวหาว่าเป็นผลงานของผู้ไม่รู้จริงแต่แสร้งทำเป็นรู้ (charlatan) ฟังดูแล้วตลก ผู้เขียนคิดว่าวิตเกนสไตน์คงฉลาดพอที่จะไม่ทำแบบรัสเซลผู้เป็นอาจารย์ และถ้าหากวิตเกนสไตน์ฉลาดจริง ก็คงนิ่งเงียบเหมือนไอน์สไตน์

ทั้งวิตเกนสไตน์และดิวอี้ถือได้ว่าเป็นนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่แห่งศตวรรษที่ 20 ทั้งสองท่านต่างก็เกลียดอภิปรัชญา ดิวอี้นั้นนอกจากจะต่อต้านอภิปรัชญาแล้วยังต่อต้านญาณวิทยาอีกด้วย[21] ทั้งสองท่านต่างก็เสนอทางออกให้กับปรัชญา แต่วิธีการของ

[21] ดูวรยุทธ ศรีวรกุล "ดิวอี้กับทิศทางของปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย" ในวารสาร***แสงธรรมปริทัศน์*** ปีที่ 24 เล่มที่ 1 มกราคม-เมษายน 2543

ทั้งสองท่านนำปัญหาใหม่มาให้กับวงการ ดิวอี้สลายเขตแดนระหว่างการรู้ (knowing) กับการกระทำ (doing) กล่าวคือ สำหรับดิวอี้แล้ว การรู้กับการกระทำเป็นสิ่งเดียวกัน วิตเกนสไตน์สลายเขตแดนระหว่างการพูด (verbal behavior) กับการกระทำ (action) กล่าวคือ การพูดกับการกระทำไม่ได้แตกต่างกันโดยประเภท และสุดท้ายสุดวิตเกนสไตน์ก็เน้นที่ภาษาอย่างเดียวซึ่งตรงข้ามกับเหลาจื๊อที่เน้นการปฏิบัติอย่างเดียว เมื่อหันมาศึกษาเซ็น เราจะพบว่าพระอาจารย์เซ็นต่างก็ได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งจากลัทธิเต๋า ดังนั้นจึงไม่แปลกที่มีอยู่ช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ที่พระเซ็นนำคัมภีร์ไปเผาไฟจนหมดสิ้น ท่านโดเก็นเห็นคุณค่าทั้งภาษาและการปฏิบัติ และท่านได้แยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างภาษากับการปฏิบัติ ภาษาเป็นเงื่อนไขจำเป็นอย่างหนึ่ง การปฏิบัติเป็นเงื่อนไขจำเป็นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อนำทั้งสองอย่างมารวมกันก็กลายเป็นเงื่อนไขเพียงพอในการบรรลุธรรม ท่านกล่าวว่า "เราควรศึกษาให้เห็นแจ้งว่าทั้งมังกรตัวจริง และมังกรแกะสลักมีอำนาจนำมาซึ่งเมฆหมอกและฝนฉ่ำ" (สุวรรณา สถาอานันท์, 2534 : 17) คำสอนของท่านสอดคล้องกับคำสอนของพระเยซูที่ว่า

> มิใช่ทุกคนที่กล่าวแก่เราว่า "พระเจ้าข้า พระเจ้าข้า" จะเข้าอาณาจักรสวรรค์ แต่ผู้ที่ปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระบิดาของเรา ผู้ทรงสถิตในสวรรค์นั่นแหละจะเข้าได้...ผู้ใดฟังถ้อยคำเหล่านี้ของเราและปฏิบัติตาม ก็เปรียบเสมือนคนมีปัญญาที่สร้างบ้านไว้บนหิน ฝนจะตก น้ำจะไหลเชี่ยว ลมจะพัดโหมเข้าใส่บ้านหลังนั้น บ้านก็ไม่พัง เพราะมีรากฐานอยู่บนหิน (มธ 7 : 21, 24, 25)

วิตเกนสไตน์เกิดในปลายศตวรรษที่ 19 เติบโตและมีชื่อเสียงในศตวรรษที่ 20 อีก 700 ปีข้างหน้ายังจะมีอิทธิพลหรือไม่ไม่มีใครทราบ แฮคเกอร์กล่าวว่า

> วงการปรัชญาจะหันกลับมาหาวิธีการของวิตเกนสไตน์ และดูดซับญาณหยั่งเห็นของเขาอย่างเหมาะสมหรือไม่และเมื่อไร ข้าพเจ้าไม่สามารถคาดเดาได้ แต่ข้าพเจ้าอยากจะเชื่อว่าสิ่งที่เขาได้เขียนถึงคนอื่นสามารถนำมาใช้กับเขาได้เช่นกัน : "งานของปรมาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่เป็นดวงอาทิตย์ที่ขึ้นและตกรอบๆ เราสำหรับงานที่ยิ่งใหญ่ที่ตกอยู่ในขณะนี้จะมีเวลาที่จะขึ้นอีก" (Hacker, 1996 : 273)[22]

---

[22] ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "Whether, and when, philosophy will turn back to Wittgenstein's methods, and properly assimilate his great insights, I cannot venture to guess. But I should like to believe that what he wrote of others can be applied to him too : 'The works of great masters are suns which rise and set around us. The time will come for every great work that is now in the descendant to rise again'"

ท่านโดเก็นเกิดในศตวรรษที่ 12 และในสมัยนั้นอาจจะมีคนรู้จักท่านเพียงไม่กี่คน แต่ในศตวรรษที่ 20 หลังจากที่วาสุจิ เทตจิโร เขียนบทความชื่อ "ซามอน โดเก็น" และตีพิมพ์ในปี 1924 (สุวรรณา สถาอานันท์, 2534 : 3) ท่านโดเก็นก็กลายเป็นบุคคลที่ "เกิดใหม่" ในศตวรรษที่ 20 ไปในทันที งานของท่านเป็นที่สนใจอย่างกว้างขวาง ในแวดวงวิชาการปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นวงการปรัชญา ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศาสนา ฯลฯ ถึงแม้ท่านโดเก็นจะดับขันธ์ไปนานแล้วแต่ท่านก็ยังพูดคุยอยู่กับเราในปัจจุบัน ดูมูลิน เขียนไว้ว่า

ท่านโดเก็นของเรามีบางสิ่งบางอย่างที่จะพูดกับเราในวันนี้หลังจาก 700 ปีผ่านไป ท่านกลับมาร่วมสมัยอีก และความสำคัญของท่านไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่สำนักโซโตเท่านั้น โดยเหตุผลแห่งความร่วมสมัยและความเป็นสากลของท่าน ท่านก้าวข้ามพ้นพรมแดนแห่งเวลาและอวกาศ และเช่นเดียวกับเซ็น ท่านเป็นที่รู้จักและเป็นที่ศึกษาค้นคว้านอกโลกตะวันออกในฐานะเป็นอมตะไร้เวลา (Dumoulin, 1992 : 16)[23]

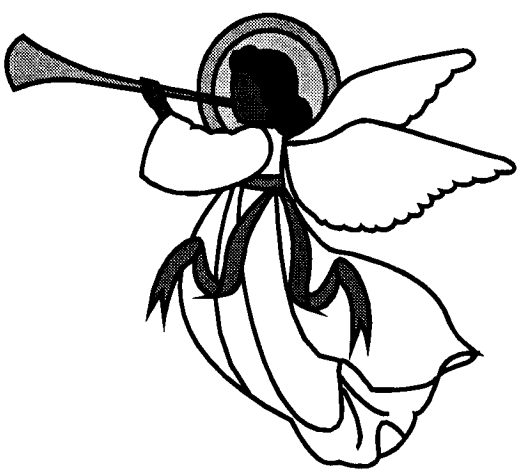

[23] ถอดมาจากภาษาอังกฤษว่า "Our Dogen has something to say to us today. After seven hundred years he is modern again, and his significance is not confined to the Soto school. By reason of his modernity and universality he reaches beyond spatial and temporal frontiers, and like Zen he is known and studied outside the East as timeless."